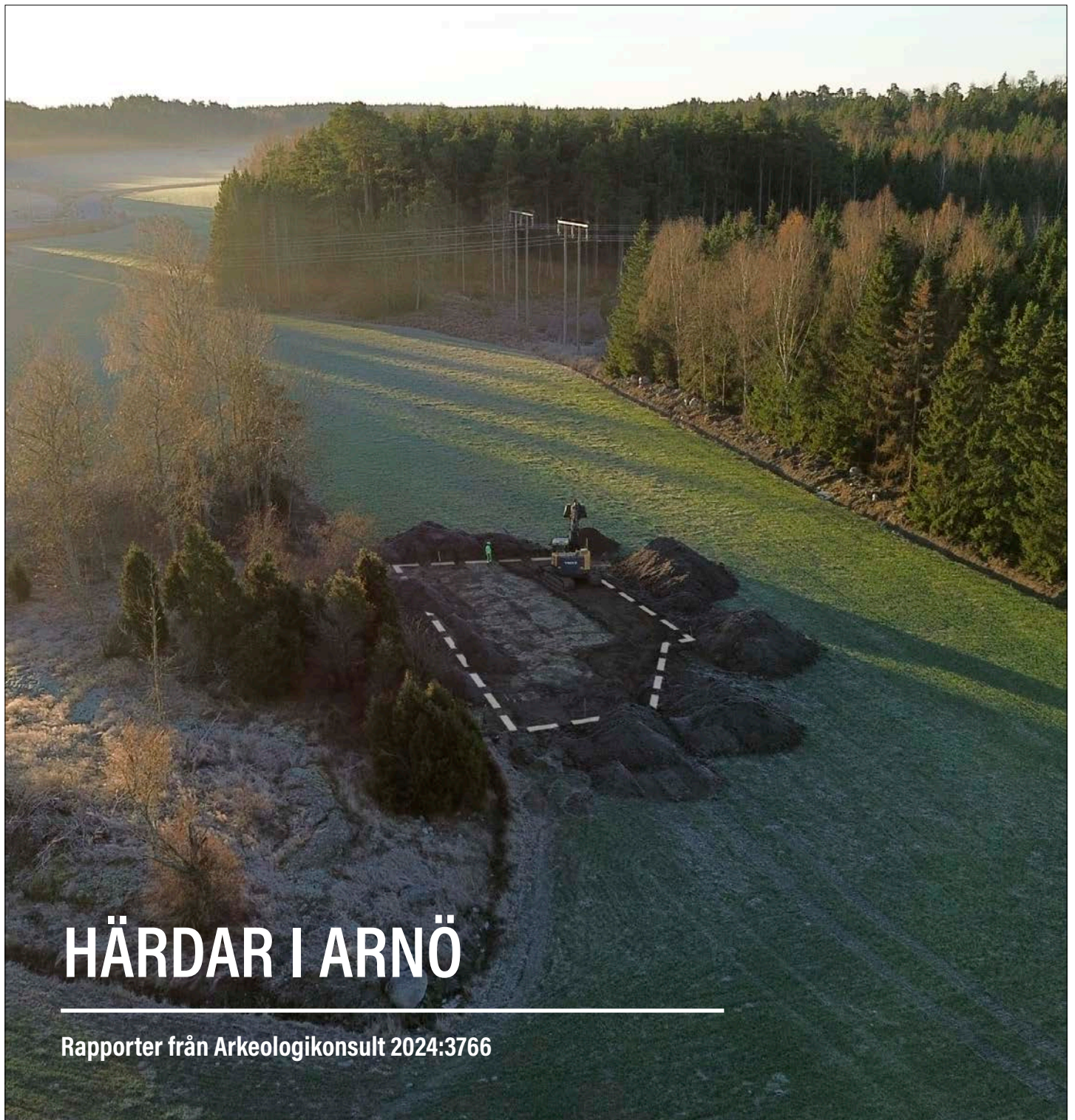

HÄRDAR I ARNÖ

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3766

Arkeologisk förundersökning
Lämning L2023:8415
Fastighet Arnö 1:3
Nyköpings stad
Nyköpings kommun
Södermanlands län

Författare Sofia Lindell

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Länsstyrelsens diarienummer:	1310–2024
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2024-07-01
Uppdragsnr i KMR:	202400902
Företagare:	Oxelö Energi
Fastighet:	Arnö 1:3
Berörda lämningar, KMR:	L2023:8415
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Utförandetid, fältarbete:	4–8 november 2024
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH 200
Projektledare:	Sofia Lindell
Rapportansvarig:	Sofia Lindell
Fältpersonal:	Sofia Lindell, Sara Malmström
Planer och layout:	Sverker Holmqvist
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönarbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer LM2024/066969.
Omslagsbild: Förundersökningsområdet markerat på drönarfoto taget från nordöst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

HÄRDAR I ARNÖ

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3766

Arkeologisk förundersökning

Lämning L2023:8415

Fastighet Arnö 1:3

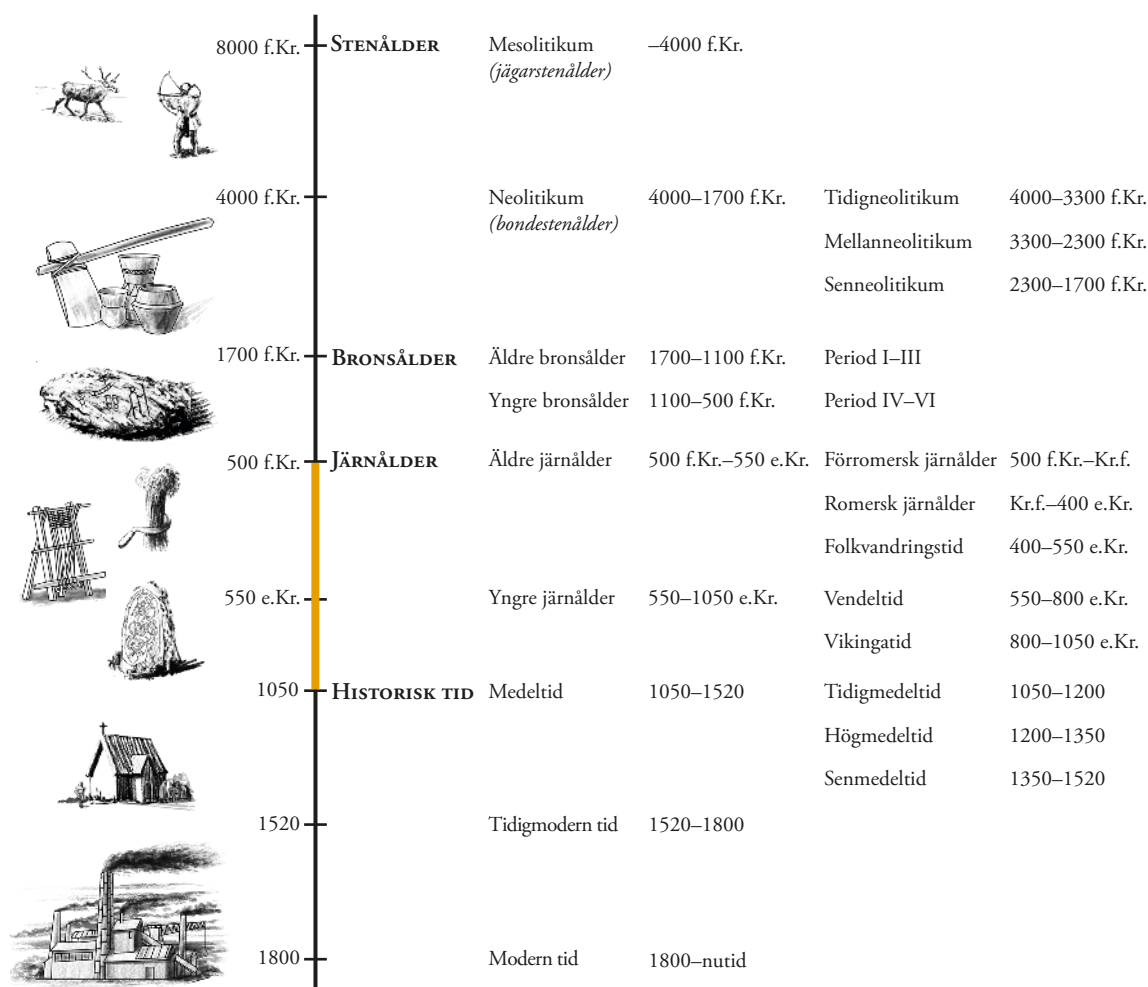
Nyköpings stad

Nyköpings kommun

Södermanlands län

Författare Sofia Lindell

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
SYFTE	8
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	9
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR	12
GENOMFÖRANDE	14
Kart- och arkivstudie.....	14
Förundersökning.....	14
RESULTAT	15
REGISTRERING I KULTURMILJÖREGISTRET	19
REFERENSER	20
Litteratur	20
Digitala källor	20
Äldre kartor	20
Personliga meddelanden	20
BILAGOR.....	21
Bilaga 1. Schakt	21
Bilaga 2. Kontexter	22
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys.....	23

Figur 1. Platsen för den arkeologiska förundersökningen mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har under hösten 2024 utfört en arkeologisk förundersökning av boplatsoområdet L2023:8415 i Arnö, i Nyköpings södra utkant, Nyköpings kommun i Södermanlands län. Sammanlagt påträffades sju anläggningar, varav fem utgjordes av härdbottnar placerade främst i områdets centrala samt västra del. Härdbottnarna innehöll kol samt bränd lera i varierande omfattning och i en hård påträffades också en hårt spjälkad keramikskärva av förhistorisk typ. Strax öster om härdbottnarna påträffades en rundad nedgrävning som tolkas som resten av ett stolphål. I förundersökningsområdets

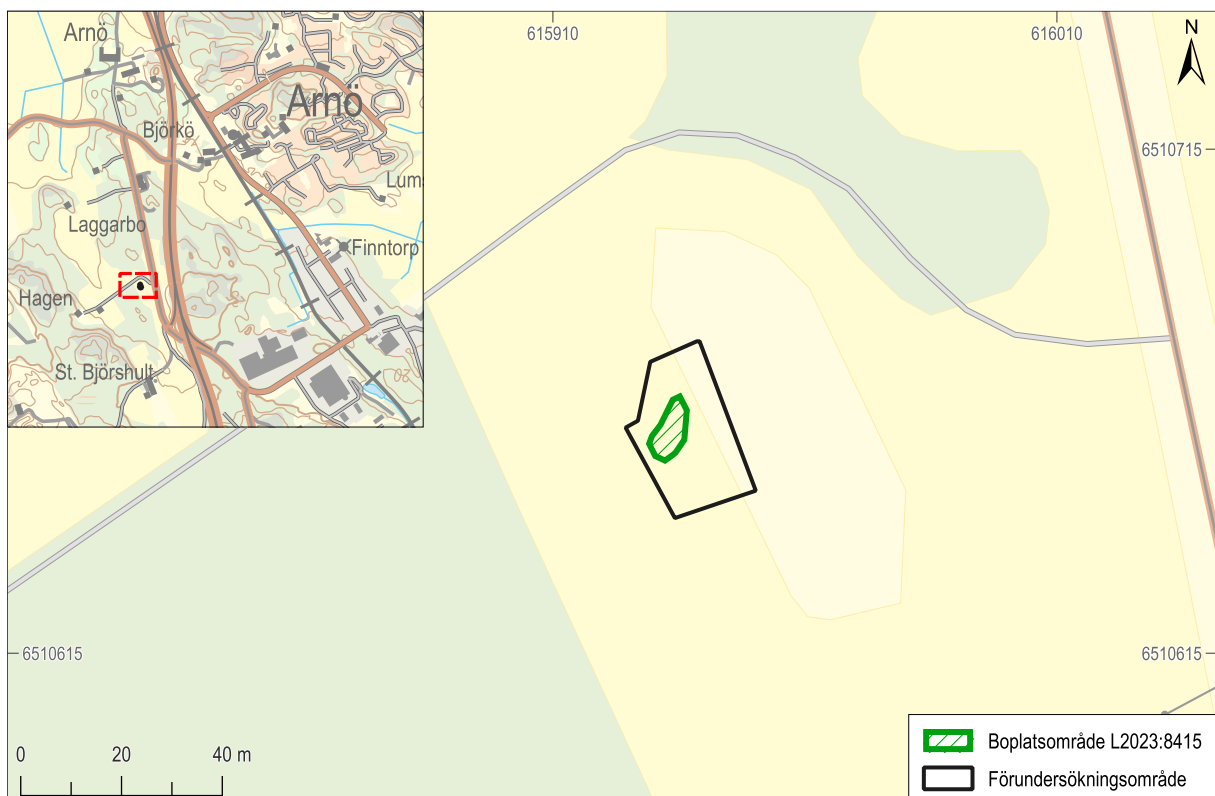
södra del påträffades en flack odefinierad nedgrävning med inslag av kol, mindre skörbrända stenar samt bränd lera. Nedgrävningen skulle kunna utgöra ännu en härdbotten. Då endast en mindre mängd anläggningar framkom undersöktes boplatsoområdet L2023:8415 i sin helhet och togs bort inom ramen för den arkeologiska förundersökningen. Två härdar daterades genom ^{14}C till 1030–1210 e.Kr, respektive 1040–1220 e.Kr.

Inga fynd tillvaratogs.

INLEDNING

Arkeologikonsult har efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämningen L2023:8415, ett boplatsoområde, inom fastigheten Arnö 1:3 i Nykö-

pings kommun, Södermanlands län (diarienummer 1310–2024) (figur 1–2). Förundersökningen förleddes av att Oxelö Energi planerar att anlägga en fjärrvärmeledning mellan Oxelösund och Nyköping.

Figur 2. Förundersökningsområdet mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500. Översikt 1:50 000.

SYFTE

Syftet med förundersökningen var att avgränsa fornlämningen och om möjligt undersöka och ta bort fornlämningen inom ramen för den arkeologiska förundersökningen. Förundersökningen skulle också ge Länsstyrelsen ett fördjupat kunskapsunderlag

inför kommande samhällsplanering och en eventuell arkeologisk undersökning. I uppdraget ingick också att klargöra lämningens karaktär, omfattning, sammansättning, bevarandegrad, tidsperiod och komplexitet.

Figur 3. Översiktsbild över förundersökningsområdet, från nordväst.

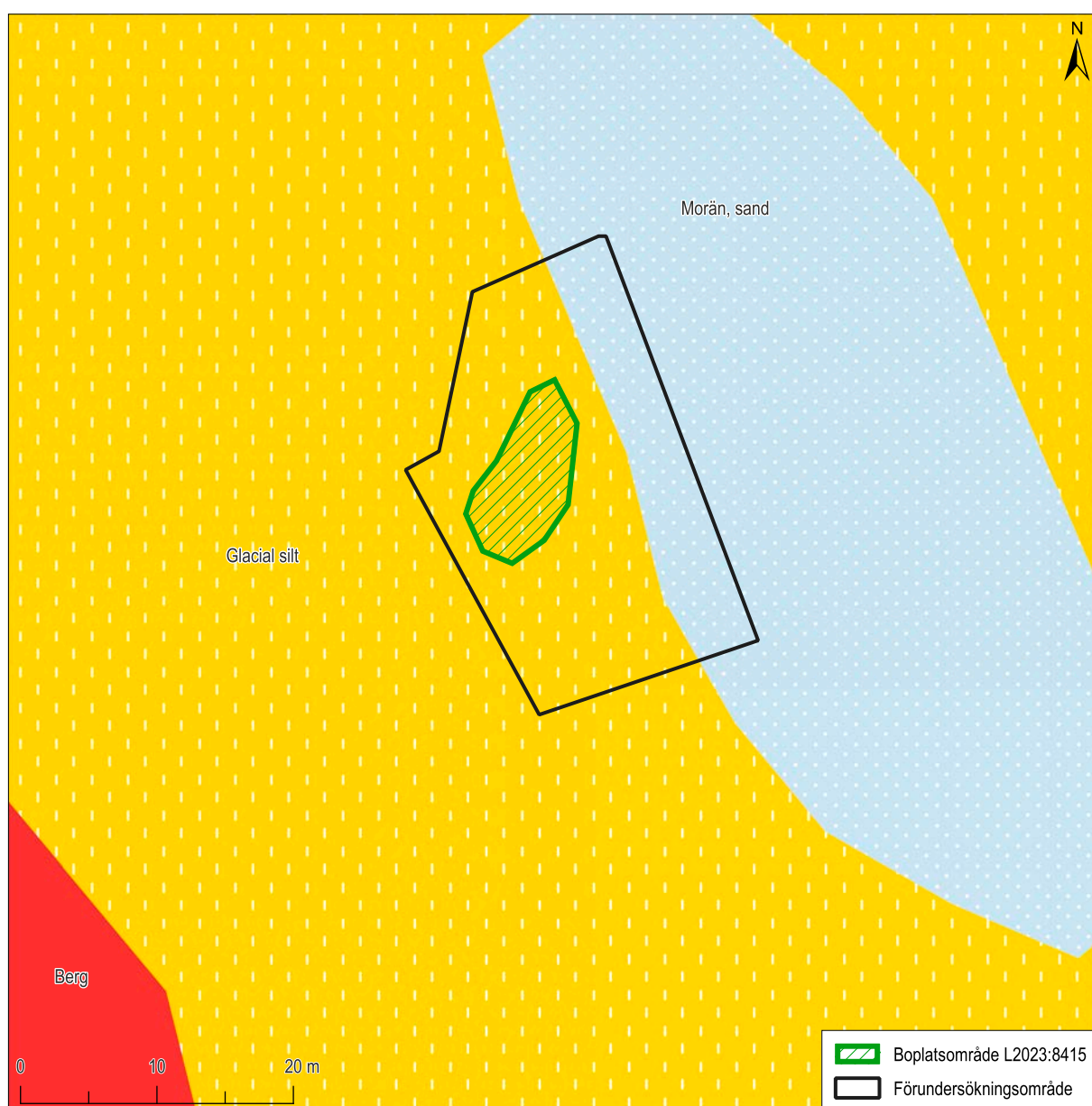
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Förundersökningsområdet låg i odlad åkermark och delvis på ett mindre impediment i öster där två stensättningar finns registrerade i KMR (L1984:7730, L1984:7731), tillsammans med en fornlämningsliknande bildning (L1984:6572).

Åkermarken består av glacial silt och ligger i ett flackt odlingslandskap omgärdat av skog och bitvis bergig terräng (figur 2–5). Förundersökningsområdet låg på en höjd av 17 meter över havet och blev

tillgängligt för människan omkring år 1800 f.Kr. (cirka 3800 BP), vilket motsvarar senneolitikum till äldre bronsålder.

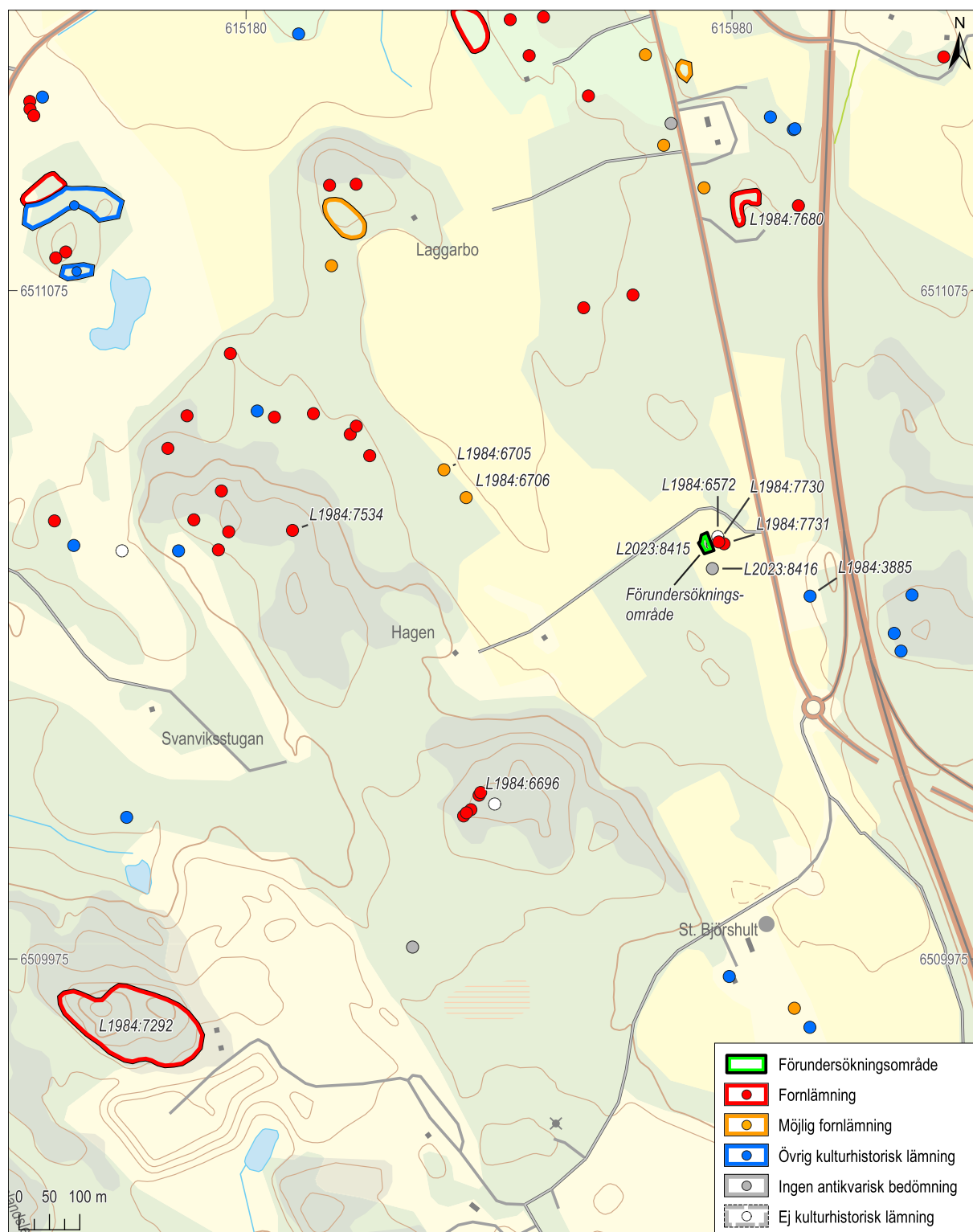
Fornlämningsmiljön i närområdet utgörs främst av ensamliggande stensättningar (L1984:7534, L1984:6696 med flera) samt gravfält (L1984:7680, L1984:7362) som med stor sannolikhet blivit till under brons- eller järnålder. En fyndplats för en tunnackig flintyxa strax sydväst om undersöknings-

Figur 4. Den glaciala silten som fanns inom förundersökningsområdet dominerar landskapet. Karta från SGU. Skala 1:500.

området, vid Hattsäter, (L1984:3885; 1076390_HST) visar på närvaro i det omedelbara närområdet under neolitikum. Utöver gravar och ovan nämnda flintyx finns i närområdet också en vallanlägg-

ning (för närvarande registrerad som fornborg) (L1984:7292) samt fossil åkermark (L1984:6705, L1948:4045 med flera) vilket visar på närvaro även under järnålder (figur 5).

Figur 5. Kartan visar fornlämningsbilden i området kring förundersökningsområdet. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:10000.

Det historiska kartmaterialet över området är begränsat. De tillgängliga kartorna visar ingen annan

markanvändning än åkerbruk och hagmark på den aktuella platsen för förundersökningen (figur 6).

Figur 6. Förundersökningsområdet mot bakgrund av geometrisk avmätning från 1734. Lantmäteristyrelsens arkiv. Skala 1:5000.

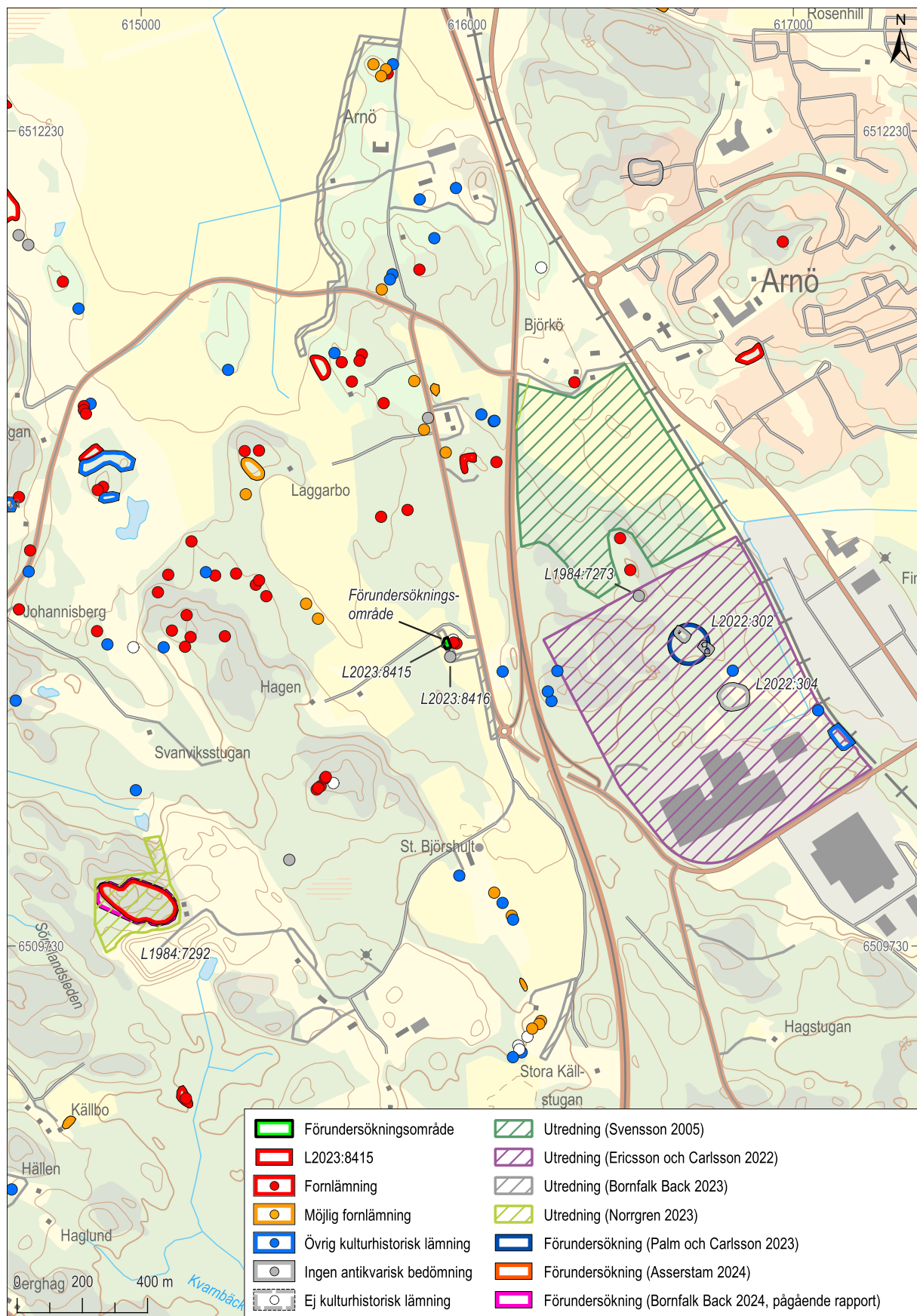
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Den berörda fornlämningen L2023:8451 påträffades vid en arkeologisk utredning utförd av Arkeologikonsult 2023 (Bornfalk Back 2023). Ytterligare en hård (L2023:8416) påträffades vid utredningen cirka 40 meter söder om förundersökningsområdet. Härden undersöktes och togs bort under utredningen men daterades inte (figur 7).

Vid en tidigare arkeologisk utredning, 2021, påträffades några hundra meter öster om förundersökningsområdet lämningar av bland annat härdar som härrörde från senneolitikum (L2022:302, L2022:304; Ericsson och Carlsson 2022). Året därpå, 2022, utfördes en arkeologisk förundersökning av de påträffade lämningarna och i samband med den togs lämningarna bort (Palm och Carlsson 2023). År 2021–2022 utfördes en arkeologisk förundersökning av fornlämningsområdet kring stensättning L1984:7273 cirka 600 meter öster om

aktuellt område, samt en arkeologisk undersökning av stensättningen i fråga vilken daterades till förromersk järnålder. Utöver själva stensättningen påträffades inget av antikvariskt intresse (Asserstam 2024, figur 7).

Under 2023 gjordes en utredning (Norrgren 2023) samt under 2024, en förundersökning (Bornfalk Back, pågående rapport) av den ovan nämnda vallanläggningen, registrerad som fornborg (L1984:7292). Under utredningen 2023 togs ett prov från ett kollager under vallanläggningen, vilket daterades till vendeltid (Norrgren 2023). Ett prov taget i samma kollager under förundersökningen 2024 daterades till yngre bronsålder och torde vara den mer korrekta dateringen av de två (Bornfalk Back, muntlig uppgift).

Figur 7. Karta över tidigare undersökningar i förundersökningsområdets närhet. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:17 500.

GENOMFÖRANDE

Kart- och arkivstudie

Resultaten från den tidigare kart- och arkivstudien som utfördes inom ramen för den arkeologiska utredningen 2023 har varit ett fullgott underlag vid förundersökningen. Inför förundersökningen utfördes en översiktlig genomgång av äldre kartmaterial i Lantmäteriets databas. Strandlinjemodellen för strandförskjutning studerades hos Sveriges geologiska undersökning (SGU). Vidare kontrollerades Kulturmiljöregistret samt relevant arkeologisk litteratur.

Förundersökning

Den aktuella ytan omfattade 526 m². Förundersökningen genomfördes genom avbaning med grävmaskin av hela det tillgängliga förundersökningsområdet. Den del av förundersökningsområdet som låg på impedimentet öster om fornlämningen i åkermarken undantogs från avbaning, då den bedömdes som antikvariskt ointressant efter den arkeologiska utredningen.

Mellan impedimentet och åkermarken fanns ett djupare täckdike, som delvis schaktades bort. Totalt avbanades 425 m², vilket motsvarar cirka 81 % av förundersökningsområdet. Hela ytan metalledetekterades före och/eller under schaktning, men endast recenta föremål och skräp påträffades.

Alla lämningar som påträffades undersöktes genom sektionsgrävning för att dokumentera deras karaktär, sammansättning och bevarandegrad. Jordprover samlades in från samtliga lämningar för analys av makrofossil och ¹⁴C-datering. Lämningarna mättes in med RTK-GPS och dokumenterades i både plan och sektion. Området, inklusive lämningarna och deras omgivning, fotograferades med drönare och/eller handhållen kamera. Då endast en mindre mängd anläggningar framkom undersöktes boplatsoområdet helt och togs bort inom ramen för den arkeologiska förundersökningen.

RESULTAT

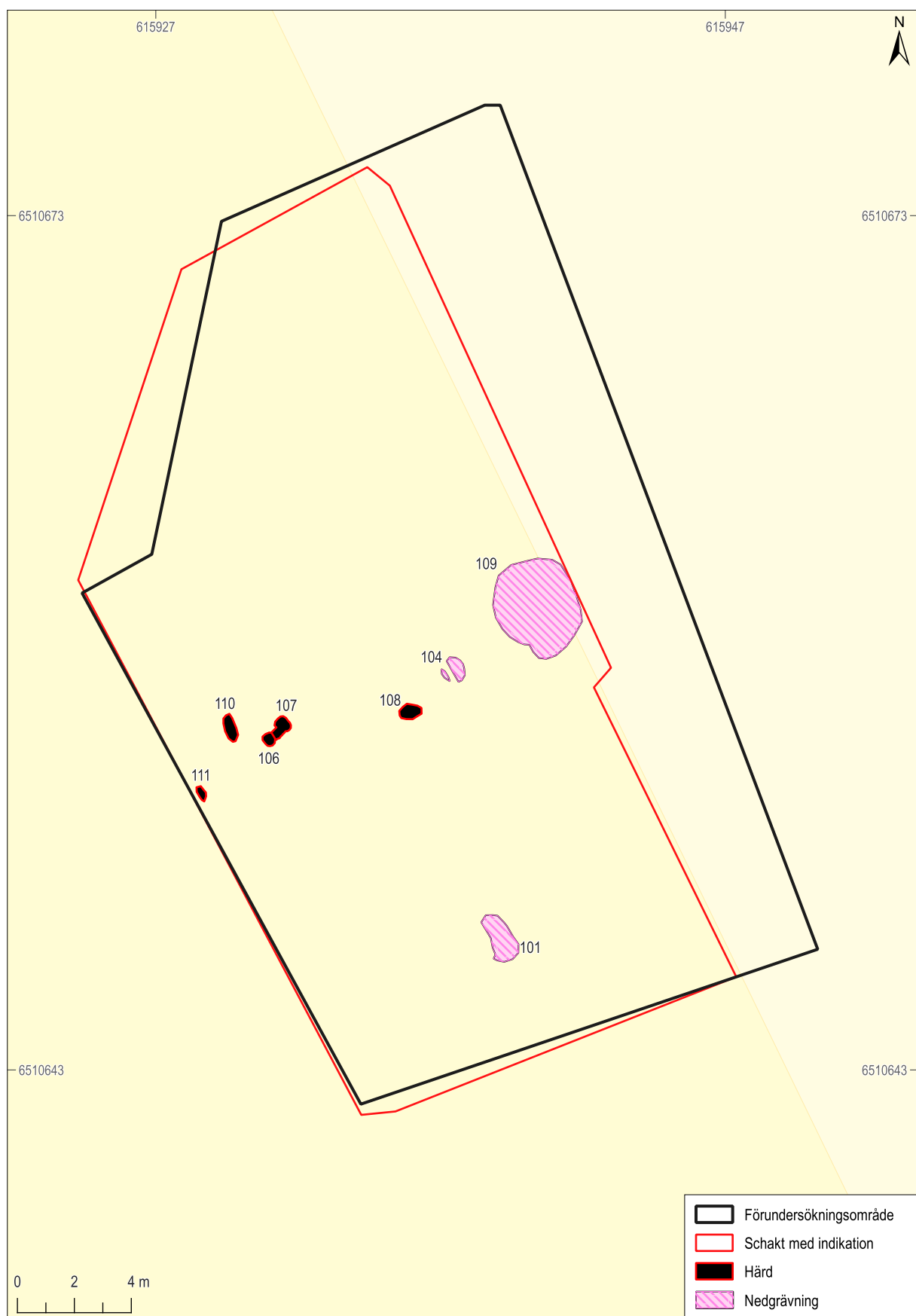
Sammanlagt påträffades sju lämningar, varav fem utgjordes av härdbottnar, främst belägna i områdets centrala och västra delar. Strax öster om härdbottnarna identifierades en rundad nedgrävning, tolkad som resterna av ett stolphål. I den södra delen av förundersökningsområdet påträffades dessutom en flack, odefinierad nedgrävning med inslag av kol, mindre skörbrända stenar och bränd lera. Det är möjligt att även denna utgör en härdbotten. Två härdar, 106 samt 110 (figur 8–11), valdes ut för ¹⁴C-datering. Från härd 106 daterades kol från björk till 1030–1210 e.kr och från härd 110, kol från tall till 1040–1220 e.kr.

Härdbottnarnas karaktär och sammansättning kan beskrivas som homogen, med en liten variation vad gäller mängden bränd lera i dem. Mest bränd lera fanns i härd 107 medan det i härd 111 inte fanns någon bränd lera alls. Den brända leran bestod av små bitar och även om det var tydligt att det fanns mer lera i härd 107 än i de övriga, rörde det sig om en relativt liten mängd sammantaget. Detta i kombination med de i övrigt näst intill obefintliga fynden samt lämningarnas bevarandegrad, försvårar tolkningen av den brända leran. En möjlig tolkning är att den har med matlagning att göra, eller att den kommer från den lera som finns naturligt på platsen.

Härdbottnarna 106 och 107 låg sida vid sida men utifrån stratigrafien förefaller härd 107 ha tillkom-

mit en kort tid före härd 106. I härd 108 påträffades en hårt spjälkad keramikskärva av förhistorisk typ men utöver denna enda skärva och den spridda brända leran i härdarna, påträffades inga fynd. Detta sammantaget med de relativt okomplicerade och få lämningar som framkom, tyder på att platsen inte har haft någon särskilt signifikant roll i relation till den större fornlämningsbilden i området. Enstaka härdar i närheten av gravar har dock i många fall tolkats som spår av ritualer eller händelser relaterade till just gravarna, antingen direkt knutna till begravningshandlingarna eller som spår av besök av gravarna och de döda. Detta är en möjlig tolkning av härdarna inom boplotsområdet i relation till de två stensättningarna placerade på det lilla impedimentet bara några meter öster om dem. Det kan också röra sig om en plats för till exempel kortvarig boskapskötsel. Det skulle i sådana fall inte röra sig om en boplatz där människor bott under längre tid utan snarare en plats där man vistats tillfälligt.

Alla lämningar som framkom vi förundersökningen undersöktes och togs bort. Det är dock möjligt att det finns fler lämningar utanför förundersökningsområdet främst åt väster, men möjligen även mot syd-sydväst, baserat på lämningarnas placering samt på den härd (L2023:8416) som framkom vid utredningen 2023. Detta skulle i sin tur kunna tala för att platsen faktiskt varit bebodd under längre tid.

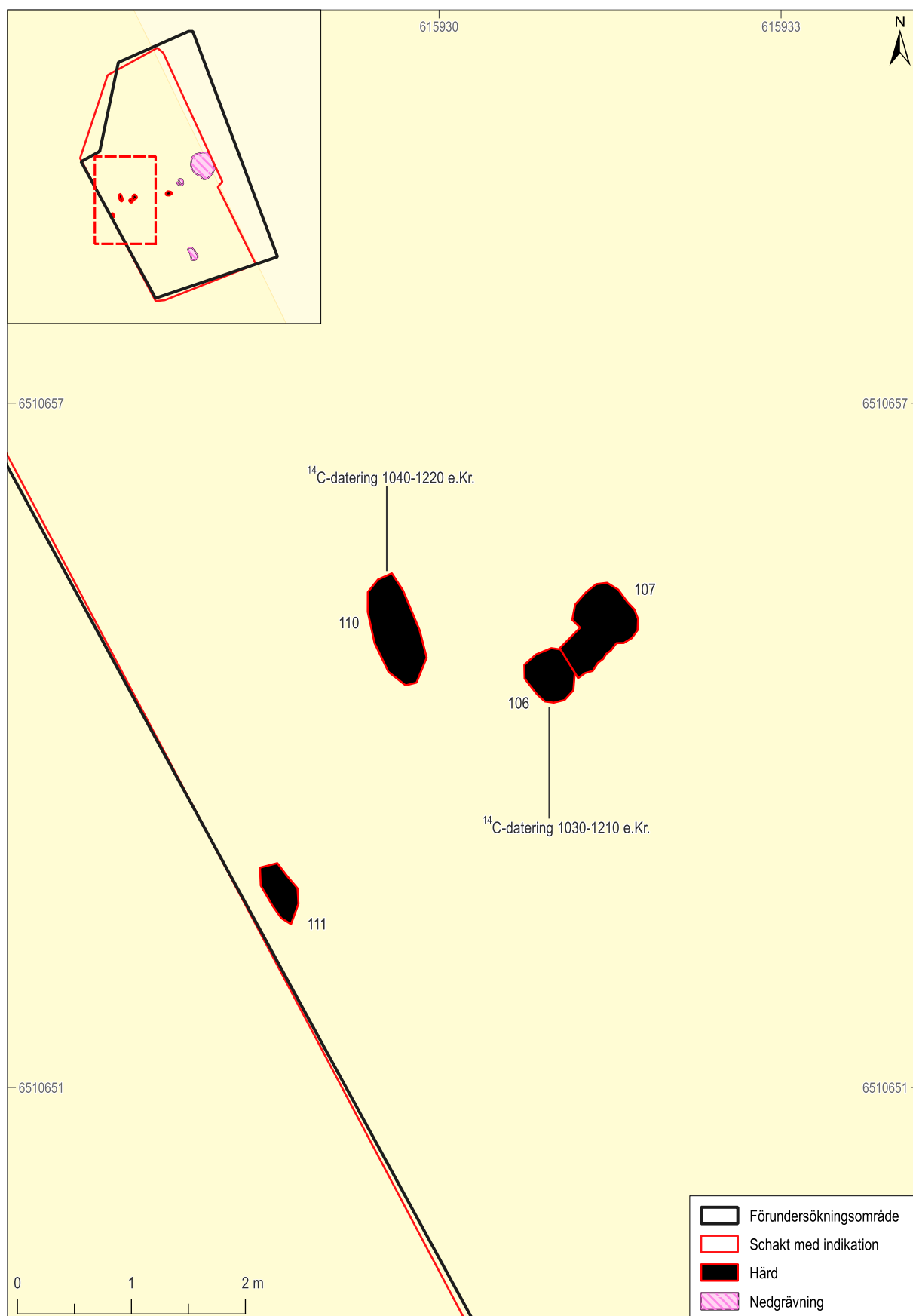
Figur 8. Förundersökningsområdet, den grävda ytan samt de påträffade lämningarna, mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:200.

Figur 9. Hårdarna 106 och 107. Här syns variationen i mängd av bränd lera som påträffades i hårbottenarna. Hård 107 till vänster i bild och 106 till höger. Foto från nordväst.

Figur 10. Hård 106 och 107, sektion. Hård 107 till vänster i bild och 106 till höger. Foto från nordväst.

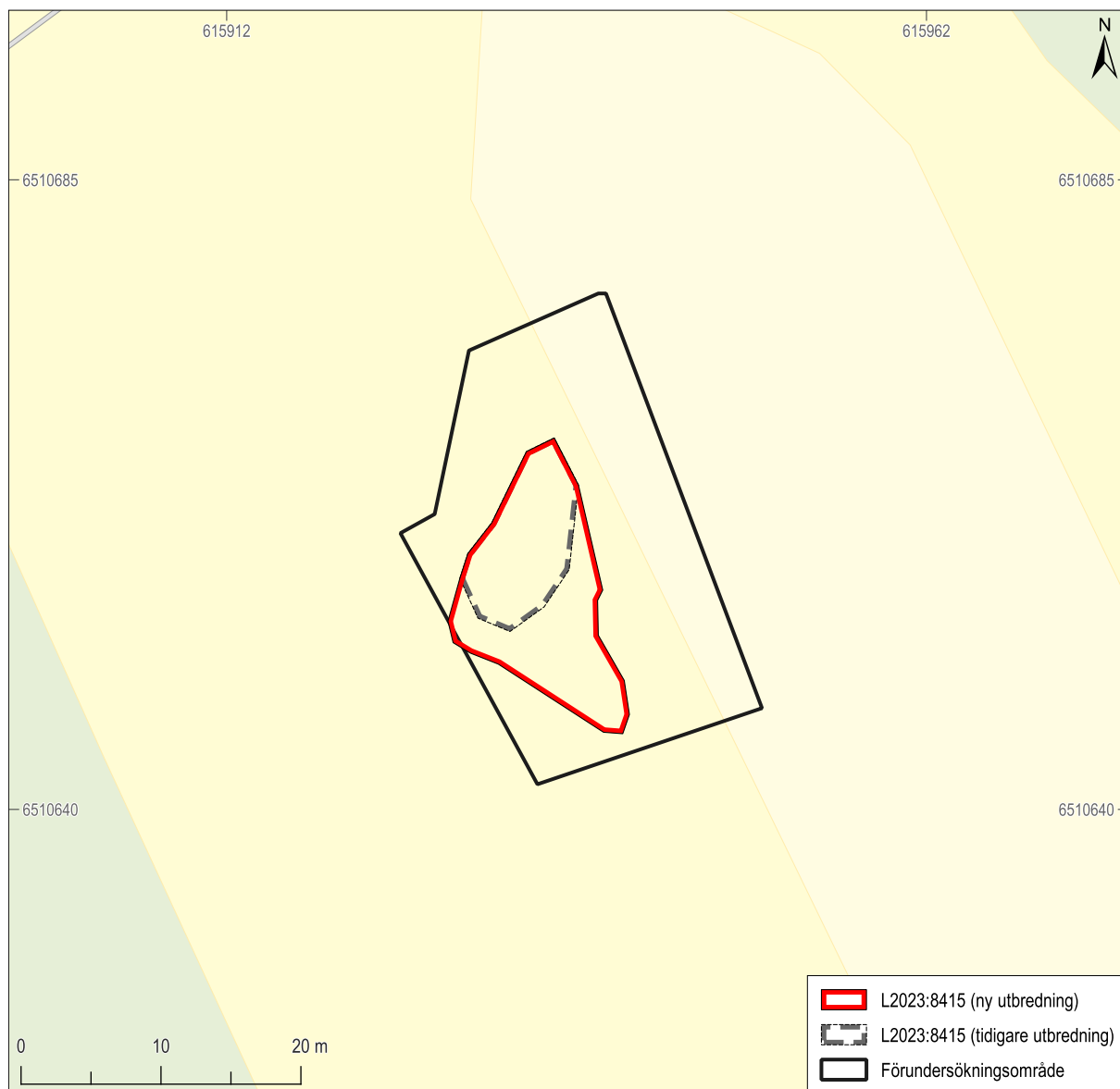

Figur 11. Datering (¹⁴C) i härd 106 och härd 110. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:50. Översikt skala 1:750.

REGISTRERING I KULTURMILJÖREGISTRET

Efter den arkeologiska förundersökningen har boplatso-
mrådets utbredning ändrats i KMR. Boplatso-
området har inom ramen för den arkeologiska för-

undersökningen undersökts och tagits bort och har
registrerats som helt undersökt och borttaget (figur
12 och 13).

Figur 12. Ändringar i Kulturmiljöregistret (KMR), mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:500

Lämnings- nr (KMR)	Lämningstyp	Tidigare antikvarisk bedömning	Ny antikvarisk bedömning	Undersöknings- status	Beskrivning av lämning
L2023:8415	Boplatsoområde	Fornlämning	Ingen antikvarisk be- dömning	Helt undersökt	Boplatsoområde, 22x12 m (N-S), bestående av sex hårdbottnar, en nedgrävning, ett stolp- hål samt en grop.

Figur 13. Ändringar i Kulturmiljöregistret (KMR).

REFERENSER

Litteratur

ASSERSTAM, M. 2024. *En stensättning vid Arnö från förromersk järnålder. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Södermanlands län, Södermanland, Nyköpings kommun, Nyköpings socken. Rapport 2024:68. Arkeologerna.*

BORNFALK BACK, A. 2023. *Boplatslämningar och torp mellan Arnö och Oxelösund. Arkeologisk utredning. Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3693.*

BORNFALK BACK, A. 2024. Pågående rapport.

ERICSSON, A. & CARLSSON, T. 2022. *Arnö. Lämningar efter torpare och stenåldersjägare. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Arkeologerna, rapport 2022:74.*

NORRGREN, H. 2023. *En vallanläggning på stora Ulvberget. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3648.*

PALM, F. & CARLSSON, T. 2023. *Förhistoriska och historiska utmarksaktiviteter söder om Nyköping. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2023:57. Arkeologerna.*

SVENSSON, I. 2005. *Arnö. Arnö 1:3, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Särskild utredning. Arkeologiska meddelanden 2005:02, Södermanlands museum.*

Digitala källor

Kulturmiljöregistret (KMR) Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Statens historiska museer (SHM) sök i samlingarna Plats: Sankt Nikolai, Hattsäter, Nyköpings kommun, Södermanlands län
Fnr: 1076390_HST
<https://samlingar.shm.se/object/91962849-C804-4333-8FDA-72901AA6D875>

Äldre kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv
Arnö, Geometrisk avmätning 1734
S:t Nicolai socken Södermanlands län
Aktbeteckning C64-10:1
Lantmätare: Mårten Johan Rivell.

Personliga meddelanden

ANDERS BORNFALK BACK, Arkeolog och projektledare
Arkeologikonsult
Uppgift muntligen, 2025-02-06

BILAGA 1. SCHAKT

Schakt-nr	Typ	Storlek (m)	Area (m²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext	Lämnings-nr (KMR)
1	Schakt med indikation	31 x 15,5	425	0,5	Överst ca 0,3 meter mörkbrun matjord och under den ca 0,15 meter tjock blekjord vari anläggningarna kommer. Efter att anläggningarna tagits bort djupschaktas ytan ner till ett djup av ca 0,5 meter för att säkerställa att inga fler anläggningar finns djupare ner i marken. Under blekjorden fanns ett homogent skiktat gruslager med inslag av mindre stenar, tolkas som naturligt. Under gruset fanns ljus lera/rostjord. Lagerföljden avvek över kontext 109 på så sätt att där inte fanns varken grus eller blekjord, endast den mörkbruna matjorden. Kontext 109 var en större grop fylld med skörbränd, skärvig och naturligt rundade stenar, ett fåtal tegelbitar, trästörar samt smetig grå siltig lera och kol.	101, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111.	L2023:8415

BILAGA 2. KONTEXTER

Kontext-nr	Typ	Storlek (m)	Diameter (m)	Höjd/djup (m)	Beskrivning	Schakt	Lämnings-nr (KMR)
101	Nedgrävning	1,8 x 1,1		0,2	Mörkgråblå siltig lera med kolfnyk. Oregelbundet oval form, tydligt avgränsad i plan. Flack i profilen. Som djupast i öster, 0,2 meter, i övrigt 0,1 meter. Inslag av kol, bränd lera och enstaka skörbrända stenar i storlek ca 0,07 meter. Oklar tolkning.	1	L2023:8415
104	Nedgrävning	1 x 0,95		0,23	Rund i plan, grå siltig lera. Skärs av dike med ledning. Skålformad i sektion. Homogen gråblå lera, enstaka kolfnyk. Stråk av sandigt grus i östra nedersta delen.	1	L2023:8415
106	Hård	0,46 x 0,43		0,08	Rund i plan. Kol och rödbränd lera centralt, annars gråblå siltig lera med enstaka stenar. Flack skålformad i sektion, fåtal kolfnyk. Vitbränd sand, 1 cm tjockt, under. Avgränsades av gruslager nedtill. Troligtvis en del av hård 107.	1	L2023:8415
107	Hård	0,68 x 0,52		0,14	Oregelbunden form, rund i öst och rektangulär i väst. Bestod i majoritet av gråblå siltig lera. Kol och rödbrun lera centralt i den rundade delen. 0,08 m tjock i rektangulära delen, medan groppen till den rundade delen är skålformad och 0,14 m tjock. Bränd röd lera till hälften, annars gråblå lera med kol. Lager av vitbränd sand, ca 1 cm tjockt under leran. Avgränsades nedtill av ett gruslager.	1	L2023:8415
108	Hård	0,82 x 0,56		0,09	Oval i plan. Mörkgrå siltig lera med inslag av kol och bränd lera i ytan. Flack skålformad i sektion med rikligt inslag av kol och bränd lera (FI 112). Angränsar i botten till ett grått siltigt gruslager.	1	L2023:8415
109	Nedgrävning	3,6 x 2,92		1,2	Rund stor grop kraftigt gråsvart med inslag av kol, tegel och stenar samt skörbrända stenar (som störst 0,30 x 0,20 m). Trädetaljer så som ett störlignande föremål samt ev. något som påminner om tunnband.	1	L2023:8415
110	Hård	0,98 x 0,4		0,12	Oval i plan. Inslag av kol och bränd lera. Antydning till flack skålform i mitten av hård i sektion, annars flack 0,05 – 0,12 m tjock. Lager av vitbränd sand, ca 1 cm tjockt i botten till övergången mot grusiga siltiga sanden som avgränsade hård.	1	L2023:8415
111	Hård	0,47x0,35		0,08	Hård, rest av. Oval i plan. Inslag av kol i blågrå lera. Skålformad i profil, något djupare i norr.	1	L2023:8415

BILAGA 3. ¹⁴C-ANALYS

International Chemical Analysis Inc. (ICA)

Resultat (december 2024)

Kontexter:

- 106 – Hård
- 110 – Hård

ICA ID	Submitter ID	Material Type	Pretreatment	Conventional Age	Calibrated Age
14C-9376	3766-106:121	Charcoal	AAA	930 +/- 30 BP	Cal 1030 - 1180 AD (93.2%) Cal 1190 - 1210 AD (2.3%)
14C-9377	3766:110:131	Charcoal	AAA	900 +/- 30 BP	Cal 1040 - 1220 AD

- Calibrated ages are attained using INTCAL20.
- Unless otherwise stated, 2 sigma calibration (95% probability) is used.
- Conventional ages are given in BP (BP=Before Present, 1950 AD), and have been corrected for fractionation using the delta C13.

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3766